

Prins Hendrik en andere gasten. Een jaar uit het bestaan van het Kamper Hotel des Pays Bas

door Geraart Westerink

In vroeger tijden, toen reizen traag en moeizaam ging, kon er, als dat noodzakelijk was en er geen familie, vrienden of andere gastgevers voorhanden waren, slechts op een beperkt aantal 'neutrale' adressen worden overnacht. Meestal was dat een herberg of gasthuis, vaak van oudsher bekend, in goede of kwade zin. Je moest genoeg nemen met wat voor handen was, want keuzemogelijkheden ontbraken of waren beperkt. Van luxe was nauwelijks sprake, in ieder geval niet in die mate die wij heden ten dage ambiëren. Een dak boven het hoofd, een knetterende haard, een pot bier en een eenvoudige doch voedzame maaltijd was alles wat je kon wensen.

In de 19de eeuw verandert dat. De opkomst van snellere vervoersmiddelen zoals de trein en auto maakt de mensen mobieler en ambulanter. Het aantal reizigers neemt toe, zowel voor zakelijke doeleinden als ter ontspanning. Er ontstaat een nieuw fenomeen: het Grand Hotel, vaak gelegen op strategische locaties bij stations of uitvalswegen, in of aan de rand van de stad. Omdat het over het algemeen de kapitaalcrachtiger burgers zijn die veel reizen, moet hun onderkomen aan strengere eisen voldoen. De nieuwe pleisterplaatsen wedijveren om hun gunsten. Complete paleizen verrijzen. Denk aan het Krasnapolsky-, Victoria- en Amstelhotel in Amsterdam, of Des Indes in Den Haag.

De trend slaat over naar Kampen. Daar was al eeuwenlang aan de voet van de IJsselbrug, de belangrijkste toegang tot de stad, in een fraai Hollands-classicistisch pand uit de 17de eeuw van bouwmeester Elias de Mulder de Stadsherberg gevestigd. Die blijft bestaan, maar krijgt gezelschap. In 1851 richt H. Theod. Breijink Hotel des Pays Bas op, gevestigd in het gebouw van 't Collegie, de oudste sociëteit van Kampen, gelegen aan de Nieuwe Markt. Een centrale locatie. De overnachtingsmogelijkheid was een welkome aanvulling voor passanten, maar ongetwijfeld ook van nut voor sociëteitsbe-

Hotel des Pays Bas, omstreeks 1904. Fotograaf W. de Ringh, Kampen. Afbeelding afkomstig uit een cassette met foto's aangeboden door een aantal luitenants op 2 mei 1904 aan Kolonel H.C. Brandt, plaatselijk commandant, bij het neerleggen van het commando over het Instructie Bataljon te Kampen.

Een begeleidende brief is geadresseerd 'Hotel des Pays-Bas', waaruit kan worden opgemaakt dat de ontvanger van het geschenk daar toentertijd verbleef. Collectie SNS Historisch Centrum / Frans Walkate Archief.

zoekers en hun gasten. De zaak voorziet in ieder geval in een behoefte en floreert, want een paar decennia later (1889) wordt het hotel overgebracht naar Broederweg 15, waar een al bestaand pand zodanig wordt aangepast en vergroot dat beter kan worden gesproken van nieuwbouw.¹ Deze gebeurtenis viel min of meer samen met de verhuizing van 't Collegie naar een nieuw onderkomen aan de IJsselkade.

Bij de bouw wordt niet op een stuiver gekeken. De Broederweg is één van de weinige centrale locaties in de stad waar voldoende ruimte is voor bebouwinguitbreiding zonder op grote schaal te hoeven slopen. Het nabije Stadspark en de royale achtertuin bieden gasten de mogelijkheid te flaneren

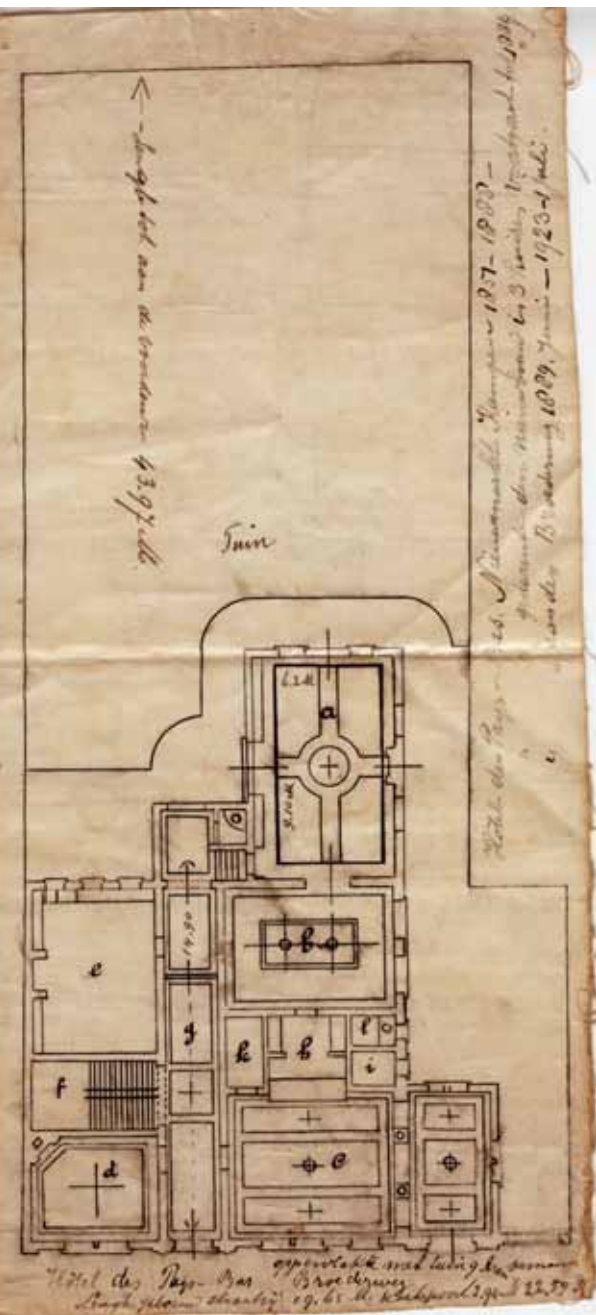

Het pand aan de Nieuwe Markt waarin Hotel des Pays Bas tussen 1851 en 1889 was gevestigd. Het was nog een restant van het voormalige middeleeuwse Minderbroederklooster. In hetzelfde gebouw was ook sociëteit Het Collegie ondergebracht. Later die eeuw werd het gesloopt en vervangen door een schoolgebouw, dat inmiddels bij de Stadsgehoorzaal is getrokken en onder meer wordt gebuikt als foyer. Collectie SNS Historisch Centrum / Frans Walkate Archief.

of de genoten maaltijd te verteren. Bovendien ligt het hotel niet al te ver van brug en station.

Architect A.C. Boerma (1852-1908) tekent voor het ontwerp, dat ongetwijfeld veel opzien baart in die tijd. De schaal wijkt fors af van de belendende bebouwing. Het is opgetrokken in een eclectische stijl, waarin decoratieve elementen een belangrijke rol spelen. Het is eerder markant en imponeerend dan subtiel en elegant te noemen. Boerma hield duidelijk van het grote gebaar. Dat blijkt ook uit andere ontwerpen van zijn hand, zoals het excentrieke 'Huis met de Kabouters' aan Ceintuurbaan 251-255 te Amsterdam, waar bovenop de daklijst een tweetal dwergen van reuzenformaat in een dialoog verwickeld zijn.

De theatrale allure van het nieuwe Pays Bas past echter goed bij de functie en strekte zich ongetwijfeld uit tot het interieur. Helaas zijn daar geen

Reclame-uiting voor Hotel des Pays Bas, waarschijnlijk vervaardigd kort na de bouw (1889), toen men nog reisde met paard en wagen. Het hotel beschikte over een eigen koets-huis. Collectie SNS Historisch Centrum / Frans Walkate Archief.

Rudimentaire plattegrond van Hotel des Pays Bas. Opmerkelijk is de uitzonderlijk diepe tuin. De relatieve grilligheid van de platte- grond kan verklaard worden uit het feit dat het hotel werd gebouwd op de plek van drie bestaande huizen, waarvan mogelijk delen zijn opgenomen in de nieuwbouw. Collectie SNS Historisch Centrum / Frans Walkate Archief.

afbeeldingen van bekend. Verbouwingen hebben alle sporen uitgewist. In ieder geval is het hotel 'the place tot be' voor iedereen die Kampen voor korte of langere tijd bezoekt en een status heeft hoog te houden. Na de dood van de oprichter wordt de zaak als 'Firma Wed. Theod. Breijink' voortgezet door zijn vrouw. Geleidelijk keert het tij. Het hotel sluit op juli 1923 zijn deuren.

De complete inventaris wordt in de maand september van dat jaar geveild. De bijbehorende catalogus geeft een boeiend beeld van de ambiance waarin de gasten decennialang vertoefden. Er zijn 1644 veilingnummers. De meeste omvatten meerdere objecten. De complete keukenuitrusting komt onder de hamer, inclusief een enorme hoeveelheid serviesgoed, glaswerk en (zilveren) bestek. In de verkoop zijn Chinees en Japans porselein, tuinmeubilair, boeken, lampen, theestoven, muziekinstrumenten, de inhoud van de wijnkelder en een groot aantal 'Fransche en Engelsche platen, pastels en gravures'.

Sommige kavelnummers worden uitgelicht om ze extra aandacht te geven, zoals een aan Jan van Goyen toegeschreven schilderij, een 17de-eeuws portret van Joost Grave van Albemarle, een porseleinen wapenbord van de stad Hoorn en een wandelstok uit de tijd van Napoleon. Heel wat Kampenaren zullen op de vier dagen durende veiling een aandenken hebben verworven, of hebben aanschouwd hoe anderen dat deden. Diverse voorwerpen 'zwerfen' mogelijk nog onder de huidige inwoners van de stad.²

Het gebouw komt in 1945 in handen van de Theologische Hogeschool (later Universiteit) van de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt) en is ook nu nog bij deze instantie in gebruik. In de loop der tijd verdween alle decoratieve opsmuk, behalve een aantal glas-in-loodramen met religieuze voorstellingen die in opdracht van de school werden gemaakt door het plaatselijke glasetelier Siero en dus niet tot de oorspronkelijke aankleding behoren.³ De huidige kille, kale binnenkant is ongetwijfeld een schrille afspiegeling van de vroegere grandeur.

Het papieren geheugen

Het archief van het hotel kwam in het SNS Historisch Centrum/Frans Walkate Archief terecht. Het is niet duidelijk wanneer. Waarschijnlijk heeft oprichter Frans Walkate zich erover ontfermd bij de opheffing van de horecagelegenheid. Het archief is (nog) niet geïnventariseerd en beschreven, maar bevat diverse markante en interessante zaken. Het meest bijzonder zijn de gastenboeken. Ze bestrijken de periode juni 1912-juni 1923. In de

Een jaar in beeld

De maand januari verloopt rustig. Er wordt geen enkele bezoeker vermeld. Tot de eersten die dat jaar hun naam in het gastenboek schrijven behoort de internationaal bekende toneelspeler Louis Bouwmeester senior (1842-1925). Hij brengt de nacht van 4 op 5 februari in het hotel door. Zijn verblijf is niet ter ontspanning. De 71-jarige moet werken voor de kost. Hij speelt in het stuk *Ghetto*, dat wordt opgevoerd in de Stadsgehoorzaal, '(...) voor een zaal zoo vol, als Deinum [de directeur van de gehoorzaal G.W.] ze in lang niet heeft gehad'.⁴ Het drama, geschreven door Herman Heijermans, draait om een joods gezin. Bouwmeester vervult de rol van Sachel, de patriarch van de familie, die de schrijver met het oog op hem geschreven heeft. De recensent is niet onverdeeld enthousiast over het stuk en zijn hoofdrolspeler: 'Bouwmeester's Sachel heeft ons maar weinig ontroering kunnen geven. De kop was mooi, een gezicht dat u blijft en dat meeleeft met wat er op de planken gebeurde, al bleven dan de lichtlooze ogen dof, maar wat van dat meeleven in Bouwmeester's beweging tot uiting kwam, was wel eens erg druk en deed wel eens eentonig'.⁵

Toen Bouwmeester de volgende dag weer vertrok, 'vergat' hij zijn beroep en leeftijd te vermelden. Hij is later dat jaar ook nog in Kampen te zien, maar dan op het witte doek, in de film *Het Vervloekte Geld*, die op 27 en 28 april draait in Cinema Royal in de Stadsgehoorzaal, centrum van de meeste activiteiten op filmgebied. De cinematografie is ongetwijfeld ook de reden van het verblijf van R. Humprey van Cinema London in het hotel op 8 op 9 september, data die samenvallen met de winterseizoenstart van de Cinema Royal in de Stadsgehoorzaal. Een aantal opeenvolgende dagen zijn er films te zien over uiteenlopende onderwerpen: lichtbeelden van een recent Concours-Hippique; *De Woekeraar*, een 'kino-drama in drie afdelingen'; een film met de succesvolle Franse komiek Max Lindner; een 'heel mooie Italiaansche natuur-opname'; terwijl men later dat jaar een reportage van de opening van het Haagse Vredespaleis verwacht.⁶

De nacht van 13 op 14 juli brengt de pianiste Anna Stibbe de nacht door aan de Broederstraat. De *Kamper Courant* maakt geen melding van een eventueel concert waar zij bij betrokken is. Stibbe was toentertijd een beroemdheid, die dat jaar nog prominent figureert in het veelgelezen periodiek *De Prins*. Mogelijk werd ze vergezeld door de eveneens uit Amsterdam afkomstige dr. Ada Potter. Ze verbleef dezelfde dagen in het hotel. Potter is een gerenommeerd arts, die in 1902 in haar woonplaats de Beulingstraatkliniek voor vrouwen en kinderen opricht en in 1916 wordt benoemd tot conser-

vator psychiatrie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Zij doet onder meer onderzoek naar de anatomie van konijn en kat.

Violist Martin Wolbers geeft op 2 april in de Stadsgehoorzaal een vioolconcert onder begeleiding van een Angelus-Vleugel. Een vroeg voorbeeld van marktgericht artistiek ondernemen, want tegelijkertijd is in de kleine zaal van de Stadsgehoorzaal 'eene exquisite sorteering Angelus-Piano's en Angelus-Vleugels', te bekijken en te beluisteren. De organisatie is in handen van Kettner's Pianohandel te Amsterdam. Via een advertentie in de *Kamper Courant* worden belangstellenden uitgenodigd 'zich te overtuigen, dat de Angelus-Piano de artistieke combinatie is van ingebouwd speelapparaat en piano'.⁷

Van kunstenaars tot burgemeesters

Tot de vertegenwoordigers uit de wereld van de beeldende kunst behoort W.F. Hopson (1849-1935). De uit het Amerikaanse New Haven afkomstige 'artist' bleef twee nachten. Hij werd vooral bekend als graficus en boek-illustrator.⁸ Zijn verblijf is waarschijnlijk te kort geweest om artistieke sporen achter te laten in zijn oeuvre. Ook kunstenaar B.A. Bongers (1866-1949), afkomstig uit Delft, bezoekt de stad. Bongers was docent, lid van *Arti et Amicitiae* en een tijd lang werkzaam als chef d'atelier van aardewerkfabriek De Porcelayne Fles.⁹ Een andere logé met artistieke antecedenten is edelsmid W.G. Bonebakker, afkomstig uit een roemrijk geslacht van juweliers dat onder meer leverde aan het Koninklijk Huis.

De reisdoelen van de gasten zijn heel uiteenlopend en worden meestal niet ingevuld, of ironisch opgevat. Ze lopen uiteen van 'fuiven' en 'pret (plaisir) maken' tot 'geld verdienen', onder te brengen in twee hoofdcategorieën: werk en ontspanning. De eerste is de omvangrijkste.

De jaarlijst vermeldt handelsreizigers, landbouwers, coupeurs, kantoorbediendes, bankiers, ingenieurs, accountants, fabrikanten, artsen, onderwijzers, leraren, 'chemiker', makelaars, zeeloodsen, winkeliers, burgemeesters, kantoorbediendes en kantonrechters.

Tot de zakelijke reizigers behoort fabrikant Mes, telg uit een Middelburgs geslacht van pianomakers, dat van 1874 tot en met 1931 actief was. De - grotendeels uit ingekochte onderdelen geassembleerde instrumenten - vonden een wijde verspreiding en waren van goede kwaliteit.¹⁰ In augustus overnacht Ant. Nefkens uit Amersfoort in het hotel, zijn beroep is 'auto's'. Anno 2014 is in Amersfoort nog steeds een autobedrijf met die naam gevestigd. Bezoekende burgemeesters waren die van Loosduinen, Urk (A. Gravestein), Oldekerk en het Duitse Moers. Een andere gast is de Leidse hoogleraar en

Vrijzinnig Hervormd predikant B.D. Eerdmans (1868-1948), die als onderwijswoordvoerder voor de liberalen actief was als Tweede Kamerlid.

Veel gasten komen voor plaatselijke instellingen als het Instructie Bataljon, of de Theologische Hogescholen, of omdat ze ergens moeten preken. Zo worden op 1 oktober bij het Instructie Bataljon diverse personen tot onderofficier bevorderd, wat mogelijk de aanwezigheid van een groep tweede luitenanten der infanterie in het hotel verklaard.¹¹

Ontspanning en toerisme zijn als reisdoel minder algemeen. De categorie 'touristen' bestaat uit renteniers, 'particulieren' en veel buitenlanders, die waarschijnlijk een rondje Zuiderzee maken, een populair reisdoel in die tijd. Het gezin Went-Beets, man, vrouw en twee kinderen, maakt melding van een 'autotocht door ons prachtige Nederland', wat in 1913 een bijzondere ervaring moet zijn geweest, zowel voor de reizigers als voor de toeschouwers, die in 1913 niet al te vaak een auto zagen.

Het internationale gehalte van de gasten is opvallend. Ze komen onder meer uit York, St. Louis, Hamm, Odessa, Washington DC, Philadelphia, Kaapstad, Argentinië, Münster, Charlottenburg, Duisburg, Parijs, Mannheim, Batavia, London, Curaçao, Harrogate en Aken. Een enkeling vermeldt als reisdoel 'waar God ons stuurt'.

Tot een langdurig verblijf komt het zelden. De meeste gasten blijven één nacht, al weet Rob Turton uit Harrogate ('retired') het tien dagen vol te houden.

Er zijn relatief veel Duitse bezoekers, onder meer de student Albert Pahl uit Isselburg, die zou sneuvelen in de Eerste Wereldoorlog.¹²

Het prinselijk bezoek

Hoogtepunt van het jaar vormt het bezoek van Prins Hendrik op zaterdag 26 juli.¹³ 'Enkele minuten over tien kwam hij hier ter stede, om in zijn kwaliteit van eere-voorzitter van de Ned. Heidemaatschappij tegenwoordig te zijn bij een vergadering van den Raad van Commissarissen, die in hôtél des Pays Bas gehouden werd', zo bericht de *Kamper Courant* de dag erna. 'Lang voor tien uur was het al duidelijk dat er iets ongewoons ging gebeuren. 'n Paar honderd kinderen, enkele ouderen, een statige politiedienaar, de vlag bij Breijnk uit, en een versiering van groen en rozen als een guirlande om den ingang geslingerd.' De prins werd ontvangen door de voorzitter van de Heide Maatschappij, jhr. mr. G.L.M.H. Ruijs de Beerenbrouck, in het dagelijks leven commissaris der koningin in Limburg. 'Bij Breijnk waren aardige bloemversieringen aangebracht: in een ontvangstsalonnetje om lamp en

De aankomst van Prins Hendrik in 1913 bij Hotel des Pays Bas bracht veel mensen op de been, die hem zonder noemenswaardige beveiliging konden 'bezichtigen'. De prins zelf is op deze foto nauwelijks te zien. Het is overigens de vraag of de meeste toeschouwers het hadden gemerkt als er iemand anders in zijn pak had gezeten: zoveel afbeeldingen van de prins zullen er niet hebben gecirculeerd. Collectie SNS Historisch Centrum / Frans Walkate Archief.

spiegel en in de eetzaal, waar zeer kunstig op den eenen spiegel een boeket geteekend was, en op den anderen: Hulde aan Z.K.H. den Prins der Nederlanden.' In de tuin was een borstbeeld van Willem I geplaatst, 'die kon niet anders dan bij den Prins herinneringen aan 1813 wakker roepen, welke overigens langzamerhand wakker genoeg zullen zijn geworden', aldus de verslaggever van de *Kamper Courant*. Na afloop van de vergadering 'werd het noenmaal in het hotel gebruikt', waarna ongeveer dertig commissarissen een rijtoer naar de Koekoek en Kampereiland maakten. Half zes was het gezelschap terug in de stad en vertrok de prins naar het Loo.¹⁴

In de daaropvolgende editie van de *Courant* verschijnt een verslag van het bezoek aan het Kampereiland. Gemaal Rambonnet werd bezichtigd en een keet van de Heidemaatschappij. Via het pontje bij Grafhorst betrad men het Kampereiland. Boer Van der Wal van erf 36 ontving het gezelschap op de thee. De befaamde hartelijkheid van de prins ten opzichte van het vrouwelijk schoon bleef, voor zover bekend, ditmaal beperkt tot het zetten van een

handtekening in het poëziealbum van de oudste dochter. Vervolgens werden de Modelhoeve, de school en de kerk bezocht. Bij het Seveninger veer wachtte de prinselijke auto.¹⁵

In het gastenboek zijn geen sporen terug te vinden van de bijeenkomst en het koninklijk bezoek, waarschijnlijk omdat het een dagbijeenkomst betrof en niemand van het gezelschap bleef overnachten. Maar natuurlijk was het wel een mijlpaal voor het hotel en onderstreepte het bezoek de status ervan. Tot de stukken die in het Frans Walkate Archief bewaard worden behoort een ingelijste foto van het evenement, die ongetwijfeld ooit op een prominente plek heeft gehangen. Hij is gemaakt door fotograaf Sloot, waarschijnlijk vanuit een raam van een woning schuin tegenover het hotel, of vanaf een andere hogere positie zoals een ladder. Een enthousiaste menigte in zondagse kledij - veel hoeden - dromt samen rond de prinselijke automobiel. De schim met een hoed die op het punt staat het gebouw te betreden moet de echtgenoot van Wilhelmina zijn.

Aan de gevel bevindt zich een drietal geëmailleerde borden, een ANWB-exemplaar met de tekst 'Bonds Hotel', een bord met de tekst 'voetpomp', en een fraai exemplaar met een moeilijk te ontcijferen afbeelding die doet denken aan een wapenschild.

Het is niet duidelijk of er een verband bestaat tussen de bijeenkomst van de Heidemaatschappij en het verblijf van een groep Duitse gasten de dag erop, voornamelijk ingenieurs en (kandidaat)architecten, van wie de meesten uit Berlijn kwamen en onderweg zijn naar Leeuwarden. Eén van hen was Kurt Schwingel, die later als Reichsbahnrat onder meer werkte in Kaliningrad (tot 1946 Königsberg) in het voormalige Pruisen. Het is waarschijnlijker dat de opening van de Provinciale Overijsselsche Nijverheids Tentoonstelling in Zwolle hun doel was, waarvoor de Kamper architect G.B. Broekema en Zwolse architect M. Meijerink de gebouwen ontwierpen.

Ook in andere jaren ontving het hotel talloze interessante gasten. De laatste in het gastenboek vermelde personen zijn 'Albert Douglas + Wife', een advocaat uit Ohio. W. Douglas, advocaat uit Washington, die ongetwijfeld tot hetzelfde reisgezelschap behoorde, kwam te laat, zo staat als laatste regel in het gastenboek opgetekend: het hotel was definitief gesloten.

Noten

1. In de catalogus van de veiling van de inventaris van het hotel in 1923 is sprake van een aan Jan van Goyen toegeschreven schilderij 'gevonden bij het verbouwen tot hotel "des Pays

- Bas" van het perceel Broederweg 15 in een kast in den voorgevel van genoemd hotel.' SNS Historisch Centrum/Frans Walkate Archief, archief Hotel des Pays Bas, *Catalogus Inventaris Hotel "des Pays Bas"*, 13, 14, 17 en 18 september 1923.
2. Idem.
  3. G. Westerink, 'Een dappere onderneming. De korte geschiedenis van atelier Siero te Kampen', *Kamper Almanak* (2007), 183-184.
  4. Anon., "'Ghetto" met Bouwmeester', *Kamper Courant*, d.d. 6 februari 1913.
  5. Idem.
  6. Stadsnieuws, *Kamper Courant*, d.d. 11 september 1913.
  7. *Kamper Courant*, d.d. 30 maart 1913.
  8. Informatie: website Smithsonian American Art Museum.
  9. S.J. Mak van Waay, *Lexicon van Nederlandse schilders en beeldhouwers. 1870-1940*, (Amsterdam 1944); Pieter A. Scheen, *Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars*, ('s-Gravenhage 1969).
  10. T. Franken, 'Middelburgse toetsen. De pianofabriek van A.A. Mes', *De Wete* 38 (januari 2009) 26-36.
  11. Anon., 'Stadsnieuws', *Kamper Courant*, d.d. 2 oktober 1913.
  12. www.heimatkreis.com/gefallenen-bruch_1_weltkrieg.
  13. Een verslag van dit bezoek werd eerder opgetekend in: J. van Gelderen, 'Enkele werkbezoeken van Prins Hendrik', in: D. van Driel (red.), *Hoog bezoek. Verhalen uit Kampen*, (Kampen 1988) 168-169.
  14. Anon., 'De Prins in de stad', *Kamper Courant*, d.d. 27 juli 1913.
  15. Anon., 'De Prins op het Eiland', *Kamper Courant*, d.d. 31 juli 1913.